

Надежда Радулова

Тайната на Кларис

В песента „Кларис“ на прочутия бразилец Каetano Велозо (написана от Хосе Карлос Капинам) се пее „Каква ли тайна крие Кларис, че да бъде сърцето ѝ толкова силно“. И макар героинята в песента да не е жената, за която ще става дума в настоящия текст, като че ли певецът интуитивно предава през меланхоличния си глас част от магията на най-известната бразилска писателка. На друго място Велозо споменава, че тъкмо Лиспектор е едно от големите откровения на юношеството му, заедно с боса новата и секса...

И наистина изумително е влиянието, което тази магнетично красива украинска еврейка с рождено име Хая, стъпила на бразилска земя още като дете след антисемитските погроми в родната ѝ страна, оказва върху една чужда и далечна култура и литература. Целият кратък живот на Хая / Кларис е драматичен, колкото и самото му начало. Едва деветгодишна,

тя губи майка си. Баща ѝ също не доживява старини. Въпреки ранната писателска кариера (първият ѝ роман „Близко до дивото сърце“ излиза, когато е на 23 години) и харизмата на „вълчица“, както я описва неин приятел поет, Кларис жертва аурата си на неопитомена и екзотична чужденка, за да утеши сирачето в себе си, и прави свое семейство, жени се за дипломат и тръгва с него по света. От този момент насетне себераздаването и грижата за близките ѝ се превръщат в център на всекидневието ѝ. „Има три неща, за които съм родена и за които живота си давам. Родена съм да обичам другите, родена съм да пиша, родена съм да отгледам децата си“, твърди Кларис. Вече в зряла възраст, при все че писането ѝ става все по-мощно и името ѝ добива все повече популярност, Лиспектор постепенно се затваря в себе си. Краят на младостта и тревогата, свързана с факта, че единият ѝ син страда от шизофрения, са причина писателката да се пристрасти към сънотворни. Именно заради предозирание на медикаменти тя без да иска предизвиква пожар, при който губи едната си ръка. И след това нещастие Лиспектор продължава да пише. Великолепният ѝ роман „Частъ на звездата“ (1977) излиза тъкмо в този период. Два месеца след това, ден преди да навърши 57 години, Лиспектор умира от рак на яйчниците.

Надежда Радулова е доктор по сравнително литературознание. Пише, превежда поезия и проза от английски, редактира. Понякога преподава. Но най-много обича да чете. Вярва, че без последното всичко друго би изгубило смисъл и страст. Авторка е на шест поетически книги („Онемяло име“, „Алби“, „Памук, стъкло и електричество“, „Бандонеон“, „Когато заспят“, „Малкият свят, големият свят“), на книгата за деца „Чудна азбука“ и на непубликуваното изследване „Литературни палимпсести: Хилда

Дулитъл, Джийн Рис, Марина Цветаева“. Носителка е на наградите за поезия „Иван Николов“ и „Николай Кънчев“, както и на наградата за литературен превод от английски език „Кръстан Дянков“.

Встречаващо виталният и на пръв поглед наивно автентичен глас на Лиспектор има много дъна, в които критиците засичат близости с Кафка, Улф, Гъртруд Стайн, Борхес... Но за мен работещите сравнения прескачат границите на изкуствата и свързват Лиспектор по-скоро с платната на Фрида Кало (по линия на митологизирания стоицизъм) и с фотографиите на Тина Модоти (заради фината социална чувствителност и заради сложното разбиране и представяне на жената и женското). Тринайсетте разказа в сборника „Чуждестранният легион“ (1966), първата поява на Лиспектор на български, са пример за хипнотичен писателски език, трудно съпоставим с езика на друг автор от това време. От една страна, тази проза има памет за атмосферата на европейския модернизъм – в текстовете се долавя експериментаторският дух от салоните на левия бряг на Сена, елементи от литературния кубизъм, фините следи на юдейския мистицизъм... От друга страна, европейският финес и софистицираност са буквално разтърсени от локалната култура: образността, ритъмът, интонацията на текстовете носят усещането и уханието на джунгла, но и нещо от пъстрия и истеричен латиноамерикански католицизъм.

Героините в „Чуждестранният легион“, макар и на всякакви възрасти, са нито деца, нито съвсем жени. Те са момичета, хванати в капана на ранното порастване. Момиче е свръхмъдрата София („Бедите на София“), чийто вътрешен глас „мутира“ в болезнено-любовен „опит“ (по смисъла на Монтен) да приеме непонятния друг, самата себе си. Този разказ е и може би най-радикалният прочит на „Червената шапчица“, на който някога съм попадала: „За какво са ти тези дълги нокти? За да те одера до смърт и да изтръгна смъртоносните ти бодли, отговаря вълкът, какъвто е човек за човека“.

Истинско момиче е и съсухрената старица („Пътуване към Петрополис“), която рядко споменава рожденото си име Маргарита и която нарича себе си Мосиня, в превод девойче, момиче. Тя също (за пореден път в живота си) е изправена пред прага на порастването и оставането сама, праг, който ще премине смирено и в сияние.

Чудно момиче и преждевременно пораснала „миниатюрна женичка“ е клетата горилка Лизет („Маймуни“) с нейните крехки костици (тялото ѝ се събира в салфетка), обеци, пола и червена лъскава огърлица. По особен начин нейният образ ще се слее с образа на майката в разказа и в това сливане ще се огледа детският страх от смъртта.

Две са *момичетата* в последния разказ – „Чуждестранният легион“ – разказвачката, която е майка, и съседското дете – Офелия. Този зашеметяващ текст се разгръща като боен танц, като капоейра между двете героини, голямата и малката, които напрегнато пристъпват към сърцевината на текста не за да се сблъскат, а за да разтрошат – всяка за себе си, но през погледа на другата – горчивата ядка на познанието.

Това, което поглъща читателите и в тринайсетте разказа, е изумителната логика и перспектива на повествователното „око“. Лиспектор мотивира своите сюжети по смущаващ читателските ни навици начин. Понякога на пръв поглед конкретен детайл изведнъж се наелектризира в текста, за да наруши постановеното равновесие и да трансформира чистата фикция в изповедно или дневниково писане. Друг път даден текст тръгва като предпоставен от философията на кубизма, да речем, за да се разгърне в трактат („Яйцето и кокошката“). Или пък в своеобразно литературно рондо („Петата история“). Или в модерна версия на старозаветен химн („Споделяне на хлябовете“). Но във всички тези повествователни и формални обрати и трансформации неизменно важно е, че читателите остават в напрежение, извадени от мисловната си инерция, предизвикани в нелеки идентификации, въобразяващи себе си в деца, в животни, в диво месо, после в нежива материя, после обратно. Обратно съживени в интоксикацията текст на Лиспектор.

Несъмнено роля за въздействието, което оказва сборникът „Чуждестранният легион“, има великолепният превод от португалски на Даринка Кирчева. И тук – пак ще повтора – не става дума просто за пресъздаването на този толкова цветен, интензивен и нетукашен писателски глас, а за препострояването на един невидим, вътрешен език – езикът, на който протича необичайното и преобръщащо (ни) мислене на Лиспектор. ...Езикът, който е *тайната на Кларис* – тайна, едновременно разкрита и запазена в тайна от преводачката Даринка Кирчева.

Лиспектор ни поглъща в изумителната логика и перспектива на повествователното си „око“, в дъното на което попадаме едновременно и в европейски литературен салон, и в степ, и в джунгла. Историите и езикът, на който са разказани те, ни превръщат в деца, в животни, в диво месо, после в нежива материя. После обратно. Интоксикаращ текст.

Кларис Лиспектор, „Чуждестранният легион“,
прев. от португалски Даринка Кирчева, изд. „Жанет 45“, 2017